

# رمزگشایی از سنگ برجسته بیشاپور

گزارش: علی نیکویی



در حفاری‌های گروه باستان‌شناسی دکتر علی اکبر سرفراز، در شهر «بیشاپور» در سال ۱۳۸۲، سنگ‌نگاره‌ای کشف شد که هویت فرد تصویرشده بر آن ناشناخته است. دکتر «فریدون آورزمانی»<sup>۲</sup> در کارگاه نظریه‌های نو در تاریخ ۱۶ آذر ۱۳۹۳ نتایج بررسی‌های خود از رمزگشایی این سنگ‌نگاره را عرضه کرد (تصویر ۱).

## هرمزد اول در تاریخ

«به نظر من این تصویر، نمایش هرمزد اول، سومین شاه ساسانی است که به سال ۲۷۲ یا ۲۷۳ میلادی برمی‌گردد». وی پس از پدر خود، «شاپور یکم»، سلطنت کرد؛ در هنگام حیات پدر در جنگ‌های روم و ارمنستان شجاعت بسیار از خود نشان داده بود، از این رو دلیر (جری آبطل<sup>۴</sup>) خوانده می‌شد.

شاپور یکم چند فرمانروایی پارت و سرانجام فرمانروایی ارمنستان را با عنوان «ورزگ شاه ارمنشهر» به او داده بود. از روایات مانوی هم برمی‌آید که وی نسبت به مانی همچنان نظر تأیید و مساعدت داشته و این نکته حاکی از «سیاست تسامح‌جویی اوست». فرجام کار هرمزد اردشیر، روشن نیست که به مرگ طبیعی درگذشته یا اینکه از سلطنت خلع شده است.

دکتر آورزمانی جهت اثبات مدعای خود شواهد مختلفی را عرضه نمود:

یک اصل در تمام تصاویر و سکه‌های دوران ساسانی وجود دارد و این است که هر شاه یک تصویر رسمی برای خود داشته و در نقش سکه‌ها و سنگ‌نگاره‌ها از آن استفاده می‌کرد. بنا بر همین اصل یک کار پژوهشی با مشارکت: ایشان و خانم دکتر «جوادی» انجام گرفته که به بررسی ۳۶ نقش برجسته پرداخته است، در نقش برجسته فیروزآباد، در بخشی که شاپور در دوران ولیعهدی در حال نبرد با پهلوان اشکانی رسم شده، روی زمین اسب نمادی دارد که نشان ولیعهدی اوست (تصویر ۲). تصاویر سکه‌های هرمز اول در زمان ولیعهدی در ارمنستان، که سندی قطعی است، یاری‌دهنده تأیید شخصیت سنگ‌نگاره اول خواهد بود.

در تصویر ۳ نام هرمز که پیرو آئین زردشتی است ذکر شده و در روی دیگر آن یک آتش‌دان و ایزدمهر قرار دارد که هرمز به نشانه احترام دست راست خود را بالا برده و ایزدمهر، فرایندی را به او می‌دهد.

در تصویر ۴ سکه‌ای است که بعد از شاه شدن هرمز ضرب شده و به جای ایزدمهر،

تصویر ۲  
Pic2



تصویر ۳  
Pic3

تصویر  
Pic1

با انطباق سنگ برجسته‌ها و سکه‌های معرفی شده و شباهت تصویر هرمزد اول در آن‌ها با سنگ برجسته یافته شده در بیشاپور و با تکیه بر اصل تصویر شاه در نقوش ساسانی این نتیجه حاصل می‌شود که تصویر کشف شده متعلق به هرمزد است. دلیل توجه شاپور به فرزندش هرمزد و تأکید به جانشینی او را در تاریخ می‌توان جست؛ وقتی هرمزد فرماندار ارمنستان بوده اطرافیان شاهنشاه، پدر را نسبت به فرزند بدبین می‌کنند و چنین می‌گویند که هرمزد قصد سرکشی و شاهی دارد؛ اگر شاهنشاه امروز دستور حضور او را بدهد هرمز سرباز خواهد زد. وقتی این خبر به هرمزد می‌رسد یک دست خود را قطع می‌کند و برای پدر می‌فرستد (بنا به سنت ساسانی انسان ناقص به شاهی نمی‌رسیده است). شاپور با دیدن دست بریده فرزند به قدری ناراحت می‌شود که در نامه‌ای به فرزندش می‌نویسد اگر تو تمام اجزای بدنت را ببری پس از من تو شاه ایران خواهی بود و در تمام سنگ برجسته‌ها و سکه‌ها جانشین خود را به ظرافت معرفی می‌کند.

اهورامزدا نقش شده است. دو سنگ نگاره از هرمزد وجود دارد که بررسی آنها تأثیر مدعای این کارگاه است:

۱. اشکفت نقش رجب در ۳ کیلومتری تخت جمشید در سنگ نگاره اشکفت نقش رجب در ۳ کیلومتری تخت جمشید، شاپور ساسانی و سه فرزندش با نشان‌هایی که به روی کلاه‌ها دارند از بقیه افراد متمایز شده‌اند. مهمترین شخص بعد از شاهنشاه، هرمزد با نشان ولیعهدی (مشابه این نشان روی زین اسب شاپور) است. نفر بعد برادرش «میشان شاه» و دیگری که کلاهش نشان دارد، فرزند دیگر شاپور «نرسی» است. در این تصویر نفر اول هرمزد است (تصویر ۵).
۲. تنگ قندیل بر روی نقش برجسته تنگ قندیل، شاپور در مقابل ایزد آناهیتا قرار دارد که یک گل به شاهنشاه ساسانی هدیه می‌دهد. همچنین در پشت وی هرمزد ایستاده که حلقه‌ای در دست دارد. این کتیبه نیز تأکید به ولیعهدی هرمزد بعد از پدرش دارد (تصویر ۶).

### پی‌نوشت

۱. یکی از شهرهای باستانی ایران در کازرون و استان فارس است که در زمان ساسانیان ساخته شده است و امروز تنها ویرانه‌هایی از آن برجای مانده است. بیشاپور با ۲۰۰ هکتار وسعت، از شهرهای مهم آن زمان بوده و اهمیت ارتباطی داشته است. این شهر از قدیمی‌ترین شهرهایی است که تاریخچه ساخت آن به صورت مکتوب در سنگ نوشته‌ای موجود است. بیشاپور در شمال غرب شهر کازرون قرار گرفته و از شهرهای خوش آب و هوا و دارای طراحی و مهندسی ویژه آن روزگار بوده است. در کتاب‌های تاریخی، نام این شهر با عنوان‌های بیشاپور، بیشاپور، بهشاپور، بیشاپور و «به اندیوشاپور» ضبط شده است. شهر بیشاپور مرکز ایالت وکوره اردشیرخوره بوده است.
۲. باستان‌شناس.
۳. جری. [ج] (ازع، ص) جری. بیباک. بهادر. دلاور. شجاع. (ناظم الاطباء). دلیر. (غیاث اللغات): (آندراج). بستاخ. گستاخ.
۴. طل. [بط] (عص) مرد دلاور. ج. ابطل. (منتهی‌الارب). شجاع. دلیر و دلاور. ج. ابطل. (ناظم الاطباء). دلیر. (آندراج) (مؤیدالفضلاء). دلیر. ج. بطال و ابطل. (مهذب الاسماء). شجاع و دلیر. (غیاث). مرد. پهلوان. یل. قهرمان.

تصویره  
Pic5



تصویر ۴  
Pic4

by telling him that Hormizd is aiming for his throne and he will disobey the King's order if he is summoned. Having heard the news, Hormizd cuts his hand and sent it to his father (according to Sassanid tradition imperfect human cannot take the throne).

Therefore, Shapour became so uneasy that he wrote his son a letter telling him that if you cut all the parts of your body, you will still be the King of Persia and he introduces his successor in all rock reliefs and coins gracefully.

### Footnote

1. Key is an ancient city located in Kazeroun, Fars province which has been built during Sassanid Empire and only its ruins are remained today. With an area of 200 hectares, Bishapour was among the major linking significant roads. It is one of the oldest cities whose history is written in stone epigraphy. It is located in North West of Kazeroun that benefited from a pleasant climate and outstanding design and engineering in the past. The name of this city is recorded as Bishapour, Bishabour, Behsahpour, Bishavar and "Beh Andiv Shapour" in historic

books. . Bishapour city was the state capital of Vakoreh and Ardeshir Khoreh.  
2. Archaeologist.  
3. Valorous. Courageous. Fearless. Bahadur. Warrior. Brave. (Nazim al-Atteba). Gallant. (Ghias Alloghat)(Anandraj), Daring. Bold.  
4. Hero. Warrior man. Pl. heros. (Montah-al-arb). Brave and gallant (Namzem al-ateba). Courageous. (Anandraj)(Moayed Al-fozala). Courageous. (Mohazab al-asma), brave and courageous.(Ghias). Man. Champion. Athlete.Hero.



تصویر  
Pic6

In archaeological excavations of the doctor Sarafraz, in "Bishapour" in 2003, a new rock relief was discovered in which the identity of the person carved on the stone was unknown. Doctor "Fereydoon Avarzmani" in the workshop of new theories held in December 2014 disclosed his research results on this rock relief (Pic1).

### Hormizd I in History

"I believe this picture illustrates Hormizd I, the third king of Sassanid Empire, which dates back to 272 or 273 BC." He was governor of Armenia after his father, "Shapur I", and presented courage and bravery in wars against Rome and Armenia during his father's lifetime, so that he was called valorous (brave, hero). Hormizd was appointed as the ruler of Parthia and eventually Armenia as "Armanshahr Varzag Shah" by Shapur I. Manichaean narratives also suggests that he intended to stay in approval and assistance with Mani which is indicative of his tolerance policy. It is not clear that Hormizd-Ardashir died of natural causes or was deposed.

Dr. Avarzmani provided various evidences to prove their claim: There is a rule in all Sassanid pictures and coins that every king used to have an official picture to be used in coins and rock reliefs. According to this rule, a research project was conducted with partnership of Dr. "Javadi" that investigates 36 rock reliefs took the leading role is 36

In Firouzabad rock relief, in the part where Shapur is illustrated in a battle with a Parthian champion, there is a symbol on his saddle that shows his being the Crown Prince (Pic2). Pictures of Hormizd I on coins, when he was the crown prince in Armenia, are a certain document that helps approving the character of the mentioned rock relief. The name of Hormizd who is a follower of Zoroastrianism is

# Decoding Bishapour Rock Relief

Reported by Ali nikoei

mentioned in picture 3 and on the other side; there is a hearth and Mithras. Hormizd has raised his right hand as a sign of respect and Mithras gives him the divine splendor.

In picture 4 a coin that was minted after Hormizd had the Throne is shown and Mazda is depicted instead of Mithras.

There are two rock relief of Hormizd whose review is the claim of the workshop.

#### 1. Naqsh-e Rajab Eshkaft, 3 km from Persepolis

In Naqsh-e Rajab Eshkaft rock reliefs, located 3 km away from Persepolis, Sassanid Shapour and his three sons are distinguished with their badges on headpieces. The most important man after the king is Hormizd the Crown Prince with his badge (similar to Shapour's badge installed on the saddles his ride). After him, "King Mishan", his brother, and the other son of Shapour "Narsy" with no badge on his headpiece are important respectively. In this picture, Hormizd is the first person (Pic 5).

#### 2. Qandil (Cresset) Vase

Qandil vase rock relief shows Hormizd standing next to Shapour opposite to Anahita where he gives a flower to Sassanid King as a gift. Hormizd is standing behind Shapour with a ring in his hand. The inscription also clarifies that Hormizd is the heir to the throne after his father (Pic 6).

Having accepted the conformity of the introduced rock reliefs and coins and the similarities of Hormizd picture with Bishapour's rock reliefs as well as relying on the fact that the picture of the king is on Sassanid reliefs, it can be concluded that the discovered picture illustrates Hormizd.

Shapour's reason to choose Hormizd as his successor can be sought in history; when Hormizd was governor of Armenia, his court try to make him pessimistic and suspicious about his son